

Спеціалізованій вченій раді Д 64.055.02
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Танклевської Наталії Станіславівни
на дисертаційну роботу Яцух Олени Олексіївни на тему
«Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських
підприємств: теорія, методологія і практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими планами і темами. Аграрний сектор є традиційною галуззю національної економіки, від розвитку якого залежить продовольча безпека та в певній мірі економічна, екологічна і соціальна. Ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств, як основних суб'єктів господарювання, на пряму залежить від можливостей формування та залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів. Отже формування теоретико-методологічних положень, розвиток методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо обґрунтування напрямів вдосконалення діючої системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств і використання її доміант у контексті стратегічного розвитку аграрного сектору національної економіки є актуальною метою дисертаційного дослідження Яцух О. О. та має визначальне наукове і практичне значення.

Дисертаційні дослідження Яцух О. О. проведені у відповідності до тематики науково-дослідних робіт Таврійського державного агротехнологічного університету: «Трансформування організаційно-економічних відносин до соціально орієнтованих ринкових умов в АПК» (номер державної реєстрації 0102U000690), в межах якої сформовано рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності підприємств;

ХНЕУ ім.С.Кузнеця
ВХ. № 19/86-01-289
" 09 " 10 2019р.

«Фінансове та інформаційне забезпечення АПК в ринкових умовах» (номер державної реєстрації 0104U006836), за якою розроблено методичні рекомендації з процедури використання кредитних ресурсів сільськогосподарськими підприємствами; «Розробити науково-прикладні основи аграрної соціальної політики в умовах трансформації АПК до соціально орієнтованих ринкових умов» (номер державної реєстрації 0104U006837), за якою автором оцінено результати діючих державних програм та визначено їх економічну доцільність; «Фінансово-кредитне забезпечення відтворення в АПК» (номер державної реєстрації 0107U008976), межах якої автором обґрунтовано стратегічні напрями державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки; «Розробити теоретичні та методологічні основи формування ефективної системи фінансового регулювання та стимулювання підприємницької діяльності в аграрному секторі» (номер державної реєстрації 0111U002539), за якою здійснено комплексну оцінку фінансових результатів та фінансового стану сільськогосподарських підприємств, обґрунтовано основні напрями їх покращення; «Розробити науково-методичні основи фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах підвищення самостійності регіонів» (номер державної реєстрації 0116U002742), в межах якої визначено вплив податкової політики в аграрному секторі економіки на рівень формування місцевих бюджетів та сформовано методичні рекомендації з розширення бази податкових надходжень місцевих бюджетів; «Розробити теоретичні та методологічні засади залучення фінансових ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками» (номер державної реєстрації 0118U100541), за якою автором проведено комплексний моніторинг діючих механізмів домінуючих джерел фінансових ресурсів та сформовано науково-практичні рекомендації з оптимізації їх використання; «Розробка теоретичних та методологічних засад вдосконалення діючої системи оподаткування аграрного сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0118U100540), в межах якої автором

обґрунтовано методичні рекомендації з оптимізації податкового навантаження сільськогосподарських підприємств. Проведені автором дослідження протягом тривалого періоду мають вагомий внесок у виконання дослідницьких робіт університету, а їх результати знайшли всебічне відображення у наукових працях здобувача та на сторінках дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації сформовані у дисертаційній роботі Яцух О. О., обґрунтовано на достатньо високому рівні, що свідчить про усесторонню і глибоку теоретичну та практичну обізнаність дисертанта з наукових надбань вітчизняних і зарубіжних вчених з фундаментальних положень економічної, фінансової та інституціональної теорій, теорії державного регулювання економікою та практичного досвіду діяльності сільськогосподарських підприємств, щодо особливостей функціонування системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема процедури використання її основних домінант.

Логічна побудова дисертаційної роботи Яцух О. О. визначається її метою, цілями та завданнями, отриманими результатами та сформованими висновками. Комплексний підхід щодо дослідження домінант фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, дозволив визначити особливості їх використання та визначити їх вплив на фінансові результати господарювання, провести поглиблене дослідження причин, що обумовлюють проблемні ситуації у цій сфері, та обґрунтувати висновки і пропозиції щодо напрямів їх розв'язання.

Достовірність висновків та рекомендацій проведених досліджень автором підтверджується використанням широкого спектру сучасних методів пізнання економічних явищ та процесів, а саме ґносеологічного аналізу (контент - аналізу); теоретичного узагальнення; синтезу, індукції та дедукції; структурно-логічного аналізу; порівняння; множинного регресійного

аналізу; багатовимірного факторного аналізу; карт Кохонена; статистичного методу; методу ієрархій; когнітивного моделювання; методу експертних оцінок, SWOT-аналізу. Кваліфіковане використання таких методів під час наукового пізнання дозволило дисертанту зробити особистий внесок у розвиток теоретичних засад та науково-методологічного забезпечення з фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, довести сформовані рекомендації та пропозиції до рівня їх практичного використання як на мезоекономічному рівні, так і на мікроекономічному.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи визначається сукупністю сформованих теоретико-методологічних положень, розвитком методичних підходів та розробленням практичних рекомендацій щодо обґрунтування і використання домінант фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств у контексті стратегічного розвитку аграрного сектору національної економіки. Так, вперше висунуто гіпотези і сформовано концептуальний базис формування системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на основі комплексного оцінювання та забезпечення її якості (с. 122-146). Саме з такою метою автором удосконалено методологічний підхід до оцінки якості фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств (с. 164), застосування якого на рівні реально діючих суб'єктів господарювання (с. 167), дозволило визначити негативну тенденцію до зниження рівня такої якості протягом 2010-2017 років (с. 168).

Викликає науковий інтерес діюча система фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, яка представлена на основі узагальнення вітчизняних та зарубіжних наукових доробок і практики функціонування підприємств, що дало можливість виокремити основні її складові та домінанти, які в подальшому стали об'єктами авторського дисертаційного дослідження (с. 53-55). В результаті таких досліджень автором, на засадах врахування єдності дії фінансового механізму та інститутів, що його реалізують, набуло подальшого розвитку визначення

поняття «фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств» (с. 56-57).

Крім цього, вперше сформовано методологічний підхід до оцінки вартості позикових фінансових ресурсів, залучених у виробничу діяльність сільськогосподарських підприємств, що запропонований до використання на практиці, оскільки для прийняття управлінських рішень щодо залучення фінансових ресурсів фінансування за доміантними формами – кредитні, форвардні, лізингові операції та операції з аграрними розписками, із різних джерел на умовах визначення їх вартості, запропоновано враховувати етапи, особливі принципи, класифікацію, механізм формування ціни та ключові умови залучення (с. 187-190). На основі запропонованого підходу наведено порівняльні умови процедури запозичення фінансових ресурсів (с.198, 201).

Автором запропонований до використання показник «соціально-економічне навантаження на один гектар сільськогосподарських угідь», що дає можливість створити рівні умови з оподаткування для всіх виробників сільськогосподарської продукції і збільшити обсяг податкових надходжень до усіх рівнів бюджетної системи (с. 275-276, 278). Визначено вплив податкової політики на формування доходів сільськогосподарських підприємств та одночасно доходів бюджетів усіх рівнів, зокрема новостворених громад (с. 271-273, 278). Встановлено, що виробники сільськогосподарської продукції різних організаційно-правових форм знаходяться у не рівних умовах з огляду на механізм формування їх податкових зобов'язань, що з однієї сторони збільшує податкове навантаження на сільськогосподарські підприємств, а з іншої сторони, не рівні умови по відношенню до «одноосібників» призводять до суттєвих втрат місцевих бюджетів (с. 273).

Заслуговує на увагу удосконалене методичне забезпечення аналізу фінансових результатів діяльності та фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Визначено деструктивні фактори якості їх фінансового забезпечення. Доведено що переважно низький рівень якості

фінансового забезпеченням сільськогосподарських підприємства зумовлений високим рівнем зношеності основних засобів та низьким рівнем їх відтворення (с. 233). Виявлення цього фактору стало підґрунтям для визначення ключових напрямів щодо удосконалення системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема державної фінансової політики. Також, удосконалено методичний підхід до оцінювання рівня самофінансування сільськогосподарських підприємств й проведення превентивної діагностики їх фінансового стану (с. 180). В результаті його практичного застосування на рівні реально діючих підприємств отримано висновок про низький та критичний рівень самофінансування у 2017 році притаманний для більшої частки сільськогосподарських підприємств (67,9%), зумовлений передусім низьким рівнем платоспроможності та свідчить про нездатність підприємств фінансувати поточну діяльність за рахунок власних ресурсів, особливо що стосується розширеного відтворення їх діяльності (с.204). При цьому даний методичний підхід може бути використаний для прогнозування достатнього рівня самофінансування сільськогосподарських підприємств;

Дисертантом в межах дисертаційного дослідження здійснено комплексну оцінку домінантних джерел залучення додаткових фінансових ресурсів, а саме банківським кредитним, лізинговим та форвардним операціям, операціям позики з використанням аграрних розписок. Представлено етапи функціонування таких операцій (с. 284, 324, 344, 355) та визначено ключові переваги та недоліки умов їх застосування (с.286-288, 334, 350, 358-360).

Крім цього, автором вперше введено поняття «аграрний форвард» у понятійно-категоріальний апарат методології фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств та набула подальшого розвитку процедура використання форвардних контрактів для формування фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств (п.4.2) та методичне забезпечення використання аграрних розписок як інноваційної

домінанти фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств (п.4.4); також уточнено процедуру вибору доміант фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, особливістю якого є врахування їх цільової спрямованості та показника ефекту фінансового важеля, що дало можливість сформулювати рекомендації щодо оптимальної структури джерел фінансування за рівнем фінансування підприємств (с.370).

Крім цього, дисертантом узагальнено підходи до вибору альтернативних джерел залучення міжнародних фінансових ресурсів в діяльність сільськогосподарських підприємств, а саме аграрних розписок, кредитних та грантових коштів міжнародних фінансових інститутів (с.410-418).

Отримані автором наукові результати мають належний ступінь обґрунтованості, що підтверджується узагальненням значної кількості нормативно- правових актів з обраної теми дослідження, фундаментальних праць вітчизняних та закордонних вчених-економістів, використанням значного обсягу статистичної інформації, обробкою суттєвого масиву первинних та звітних даних сільськогосподарських підприємств, всебічною апробацією на різних рівнях та впровадженням рекомендацій та пропозицій автора у реальний сектор економіки.

Положення наукової новизни знайшли своє відображення в опублікованих працях здобувача. Рівень наукової новизни отриманих результатів підтверджено використанням адекватних предмету і об'єкту методів наукових досліджень.

Теоретична цінність і практичне значення наукових результатів дисертації. Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці наукових положень, висновків та рекомендацій, які збагачують фінансову науку з питань теорії, методології і практики використання доміант фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. До основних теоретичних здобутків відносяться такі:

вперше обґрунтований концептуальний базис формування системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на основі комплексного оцінювання та забезпечення її якості (с. 122-146);

узагальнено зміст та розвинуто визначення поняття «фінансове забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств», а також розширено понятійно-категоріальний апарат фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств щодо поняття «аграрний форвард» (с.336);

розвинуто теоретичні засади інституціонального забезпечення механізму фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах узгодження державних і ринкових регуляторів з виокремленням основних інструментів управління (с. 64-96);

визначено передумови формування державної фінансової політики фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств та сформовано її цільові орієнтири (с. 106-111), в т. ч. розширено теоретичні положення податкової політики з визначенням вагомої ролі застосування спеціальних режимів оподаткування для оновлення матеріально-технічної бази виробництва на якісно новій основі.

До результатів, що мають практичне значення доцільно віднести:

методичний підхід до оцінювання рівня самофінансування сільськогосподарських підприємств й проведення превентивної діагностики їх фінансового стану (с. 180);

методологічний підхід до оцінки якості фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств (с. 164);

методологічний підхід до визначення вартості позикових фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств (с.182-203);

рекомендації з оптимізації податкового навантаження сільськогосподарських підприємств та вирівнювання умов з оподаткування всіх сільськогосподарських товаровиробників на засадах використання

запропонованого показника «соціально-економічне навантаження на один гектар сільськогосподарських угідь» (с.272-277).

Всі результати практичного спрямування впроваджено в управлінську та господарську діяльність як органів управління аграрним сектором економіки, в т.ч. сільськими територіями (Міністерством аграрної політики та продовольства України, Громадською спілкою «Аграрний Союз України», Громадською організацією «Інститут податкових реформ», Департаментом агропромислового розвитку Запорізької обласної державної адміністрації, Управлінням агропромислового розвитку Мелітопольської РДА Запорізької області, Якимівською селищною радою Запорізької області), так і безпосередньо в практичній діяльності сільськогосподарськими підприємствами (ДП «Дослідне господарство «Відродження» ДДСДС НААНУ та ПП «АСКОН» Якимівського району Запорізької області). Згідно представлених довідок автор постійно приймає безпосередню участь та надає інформаційно-консультативні послуги з фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Основні науково - практичні результати дисертаційного дослідження, згідно представленої довідки, використовуються дисертантом у навчальному процесі Таврійського державного агротехнологічного університету при підготовці фахівців під час викладання навчальних дисциплін «Фінанси», «Фінанси підприємств», «Податкова система», «Фінансовий менеджмент».

Результати дослідження доповідались на 19 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, отримали схвальні відгуки і опубліковані у збірниках матеріалів конференцій. З огляду на вище наведене апробацію результатів дисертаційної роботи Яцух О. О. можливо вважати достатньою.

Повнота викладу результатів дослідження дисертації в опублікованих працях та авторефераті здобувача. Основні теоретико-методологічні, методичні та практичні положення дисертаційної роботи опубліковані у відкритому друку у 55 наукових працях: одноосібній

монографії, 4 монографії у співавторстві; 14 статей у наукових фахових виданнях України; 17 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз.

Зміст автореферату у стислій та лаконічній формі достатньою мірою висвітлює основні положення дисертацій. Вступ, висновки, рекомендації, список опублікованих автором праць представлені у дисертації і авторефераті ідентично.

Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам.

Дисертація має традиційну структуру: вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено у чіткій логічній послідовності та написана доступною для сприйняття якісною науковою державною мовою. Зміст представлено автореферату повною мірою забезпечує ідентичність основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної роботи, та відповідає вимогам. Інформацію, запозичену з літературних джерел, дисертант використовує коректно. Дисертація та автореферат в повній мірі відповідають переліку напрямів дослідження спеціальності 08.00.08- гроші, фінанси і кредит.

Дискусійні питання, недоліки та зауваження до дисертації.

Оцінюючи в цілому достатній рівень розробки теоретико-методологічних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відзначити, що деякі положення дисертаційної роботи Яцух О. О. є дискусійними.

1. Підтримуючі пропозицію автора стосовно розширення понятійно-категорійного апарату на основі введення категорії «аграрний форвард», під яким запропоновано визначати «дієву форму державного фінансування й регулювання процесу виробництва як додаткового джерела залучення фінансових ресурсів в господарську діяльність сільськогосподарських підприємств на умовах попереднього чітко зафіксованого авансу із подальшим гарантованим викупом та остаточним розрахунком при отриманні готової продукції із урахуванням кон'юнктури ринкової ціни на

аграрному ринку на момент поставки», слід зауважити, що розуміння сутності такої категорії не слід звужувати лише до «форми державного фінансування», а розширити в цілому до «форми фінансування» (с. 36).

2. Автором на основі представленої структурно-логічної побудови механізму фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств (с. 67), із виокремленням його основних елементів (с. 69) та врахуванням особливостей його інституціонального забезпечення (с. 73), сформовано напрями узгодження інструментів державного та ринкового регулювання джерелами фінансування (с. 83, 87, 92), проте дискусійним залишається позиція автора щодо суті такого узгодження.

3. В дисертаційній роботі автор приділяє значну увагу визначенню концепції формування системи фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств (п.2.1), проте доцільно було б чітко визначити концептуальні орієнтири формування даної системи. Крім цього, дисертант наголошує на необхідності якісного фінансового забезпечення підприємств галузі, але теза «якість фінансового забезпечення в першу чергу будується на основі якісного фінансового аналізу, планування...»(с.144) звучить декларативно і потребує визначення відповідних критеріїв якості.

4. Сформований автором методологічний підхід до оцінки вартості позикових фінансових ресурсів, залучених у господарську діяльність сільськогосподарських підприємств можливо було покращити в частині врахування вартості грошей під час їх використання (с.182-203).

5. У дисертації обґрунтовано використання сільськогосподарськими підприємствами альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів, до яких віднесено: кошти, залучені завдяки використанню міжнародних аграрних розписок, кредитні та грантові кошти міжнародних фінансових інститутів (с. 409-423), проте не достатньо обґрунтованою є позиція автора щодо можливості залучення ресурсів на основі емісії цінних паперів та коштів на умовах державно - приватного партнерства.

6. Представлений зміст дисертаційної роботи відповідає вимогам до робіт такого рівня. Однак автору не завжди в повній мірі вдалося зберегти науковий стиль викладу основних результатів дослідження та недостатньо систематизовано наукові погляди інших авторів на які посилається здобувач.

Зазначені дискусійні питання, зауваження та недоліки суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Яцух О. О.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Яцух О. О. «Домінанти фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств: теорія, методологія і практика» є завершеною, цілісною науковою працею, що в сукупності розв'язують наукову проблему обґрунтування теоретико-методологічних положень та формування практичних рекомендацій щодо визначення домінант фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств.

Тема дисертації відповідає паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, а її теоретико-методологічні й практичні положення відповідають необхідному рівню дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук. Наукові положення, висновки і рекомендації, що сформовані у роботі мають належний рівень наукової новизни і практичного значення, є особистим здобутком автора.

Дисертація за своїм змістом відповідає п. п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка – Яцух Олена Олексіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та фінансів
ДВНЗ «Херсонський державний
аграрний університет»

Н.С. Танклевська

Підпис проф. Танклевської Н. С. засвідчую:
Начальник відділу кадрів

Ю.В. Яворська